

Bemærk - eksempel

15542

0000000000

Postens bladnummer

Abonnementsnummer

Abonnementsnummer opgives ved henvendelse til GeologiskNyt i forbindelse med adresseændringer o.l. Abonnementsnummer (10 cifre) er påtrykt til højre for denne boks. Girokort udsendes særskilt.

Geodætisk Institut i felten

Af geolog Steen Laursen

Selv under krigen fortsatte det daværende Geodætiske Institut sit arbejde ude i landet, til nogen undring for lokalbefolkningen. Et vidne har forhørt sig om sine oplevelser.

Under krigen oplevede Ole Lisborg ofte, at en lille, grå varevogn fra Geodætisk Institut parkerede ud for hans forældres gård i udkanten af Soderup – lige ud for 75 km-stenen til København. Hver gang udspilede der sig det samme lille skuespil. Først steg chaufføren, en uniformeret menig soldat, ud af bilen og satte et håndsving i siden på den. Det drejede han så rundt på, så en søjle med et instrument sænkede sig fra bilens bund og stillede sig på vejen. Når søjlen var på plads, kom en passager ud af bilen, åbnede bagdøren og steg ind og kiggede på instrumentet i 5 til 10 minutter. Passageren var iført hvid kittel, havde rød fuldskæg og så i det hele taget “meget videnskabelig ud”. Da tyskerne opløste den danske hær i august 1943, skiftede soldaten ganske vist til civilt tøj, men han og bilen vedblev at komme. Den grå bil kom ofte flere gange om dagen, og siden krigen har det undret Ole Lisborg, hvad det egent-

Et eksempel på et masse fremstillet gravimeter fra krigens tid. (Foto: Forfatteren)

ligt var, der foregik. GeologiskNyt har gravet i sagen for at finde frem til den rette sammenhæng.

Variationer i tyngdekraften

Siden den grå bil besøgte Soderup under krigen har Geodætisk Institut ændret navn til Kort- og Matrikelstyrelsen, men her var det alligevel muligt at finde en person, som kendte bilen. Frede Madsen kan fortælle, at beskrivelsen af hændelserne er helt korrekt. Det handlede om de første systematiske målinger af variationer i tyngdekraften herhjemme. Tyngdekraften er ikke lige stor over alt, men afhænger af, hvad der er under det sted, man måler den. I den omtalte periode målte man systematisk variationerne i tyngdefeltet på hele Sjælland med mellemrum på ca. 5 km samt med større intervaller i Jylland og på Fyn.

Kalibrering af måleinstrument

Så kan man undre sig over de mange besøg i Soderup. Årsagen er, at man ikke målte nøjagtigt, hvor stor tyngdekraften var, men kun hvor meget den varierede fra sted til sted. Det anvendte apparat bestod nemlig af et lod, som var ophængt i en fjeder, og man målte så variationerne i tyngdefeltet ved at se, hvor meget loddet strakte fjederen på målestedet i forhold til et bestemt referencested. Problemet med metoden er imidlertid, at fjederen langsomt bliver strakt af loddet. Man siger, at der er en drift i apparatet. Desuden kan det ske, at nogle atomer flytter sig i fjederen, hvorved der sker et “spring” i apparatets målinger. Derfor er det nødvendigt at vende tilbage til referencestedet med jævne mellemrum for at korrigere apparatet for drift og spring. Man taler om kalibrering af apparatet. 75 km-stenen i Soderup har været et sådant reference sted.

Problemer med tyskerne

Der var imidlertid også et andet problem med den grå varevogn efter august 1943, for dengang hørte Geodætisk Institut ind under forsvarsministeriet. Da tyskerne ind-

Dette gamle gravimeter blev lavet specielt til Geologisk Institut i Århus (Foto: Forfatteren)

drog den danske hærs udrustning, forventede de også at få bilen med. Derfor klædte man soldaten i civil og passageren, som var professor Ejner Andersen, i hvid kittel, og så holdt man køretøjet på landevejen i håb om, at tyskerne glemte den. Og det gjorde de faktisk.

En ung doktor phil.

Ejner Andersen, der så passende blev beskrevet som “meget videnskabeligt udseende”, blev doktor phil. i 1931 i en alder af kun 26 år. Vi kender ham, som manden, der forestod udregningerne af triangulernet – et system af trekanter udmålt over hele Danmark – som blev anvendt til at lave nøjagtige kort efter. Det faldt også i hans lod at tolke de indsamlede tyngdemålinger og at indhøste hæder for arbejdet. Frede Madsen blev selv undervist af Ejner Andersen på Københavns Universitet i faget gravimetri (læren om tyngdekraften). Det foregik på professorens eget kontor, hvor han delte ud af sin store viden. Ejner Andersen blev senere direktør for Kort- og Matrikelstyrelsen og udmærkede sig desuden ved at have privatchauffør helt frem til sin pensionering i 1975. ■